

FAKTA ÄLG inventeringar

•Flyginventering feb 03

- 6,5 älgar per 1000 hektar observerades
 - Beräknad vinterstam är 7,4 älgar
- 1- 40 kronvilt per 1000 hektar

•ÄBIN 2003

–Mål 2,0 %

–Utfall 10,7 %

–Fortfarande för hög skadenivå på tallungskogarna

2004

Mål 2,0 %

Utfall 5,9 % (3,5 % skador på tidigare obetade tallar)

•Försommarbetesinventering 2003

–Utfall 9.8 % av inventerade tallhuvudstammar var toppskottsbetade

Hur mår älgarna?

Enligt gjorda inventeringar och avskjutningstatistik

Älgstammens kvalitet

- Sned könsfördelning, **21 % tjur**, 51 % Ko, 28 % kalv
- Låga slaktvikter
- Låg reproduktion, **0,7** kalv per vuxet hondjur.
- ”Älgstammen mår dåligt”**

•Vad är orsaken till skadebilden och den dåliga älgstammen?

–**Foderbrist sommarperioden!**

- Det totala betetrycket från samtliga klövvilt arter är för högt.
- Vegetationen har inte möjlighet att återhämta sig.
- Älgarna ökar ej tillräckligt i vikt under sommaren

- **Tjurbrist !** (se Svensk Jakt nr 2/3 2004, Erik Wilsson)

Älgskötselriktning

- Åtgärder älg
 - **Älgvitalisering**
 - Färre men mer produktiva individer i vinterstam (5 per / 1000 ha) i snitt på Holmen mark
 - Höjd kvalité / medelålder
 - Gynna äldre produktiva individer
 - Öka kalvavskjutningen till minst 60%
 - **Lång jakttid möjliggör urvalsjakt!**
 - Sundare könsfördelning
 - Minst 30 % tjur i vinterstam

Foderekvivalenter

- Hur många individer av det övriga klövviltet äter lika mycket biomassa som en älg?
 - 6 rådjur
 - 3 dovvilt
 - 2 kronvilt

 - **Ökad avskjutning på övrigt klövvilt ger oss en sundare älgstam.**

En älgstam i kris

Av Erik Wilsson

Olika förvaltningsmodeller för älgstammen debatterades flitig under 1970- och 1980-talen när stammen ökade. Efter att älgstammen kulminerat och avskjutningssiffrorna börjat sjunka, har debatten ebbat ut. Intresset för älgförvaltningsfrågorna har minskat trots att älgstammen befinner sig i ett långt mer känsligt läge idag än för 20 år sedan.

Under 70- och 80-talen inriktades avskjutningen framför allt på kalvar och tjurar för att öka stammens reproduktion. Jakttrycket på korna var lågt vilket medförde att andelen hondjur ökade.

Det relativt höga uttaget av tjurar medförde inga drastiska förändringar av könsfördelningen eftersom avskjutningen var betydligt lägre än tillväxten.

Under den här tiden var god älgvård detsamma som att spara kor och att rikta jakttrycket mot tjurarna. Det fanns också en betydande tillväxtpotential hos älgstammen på grund av en hög andel ungskog och på grund av att det historiska betetrycket varit lågt. Älgstammen växte, avskjutningen ökade och alla var glada.

Sjunkande slaktvikter

Men så började avskjutningen komma ikapp och det jaktliga uttaget översteg på många håll tillväxten. Älgstammen stagnerade eller minskade.

Den nya situationen medförde emellertid ingen ny förvaltningsstrategi. Jägarna fortsatte att lägga ett högt jakttryck på tjurarna. Eftersom det jaktliga uttaget i förhållande till stammens reproduktion nu var mycket högre medförde detta att andelen tjur i älgstammen minskade drastiskt.

Lokalt försökte man motverka den uppkomna situationen genom att införa taggbegränsningar, restriktioner som inte ledde till att jakttrycket på tjurar minskade.

Situationen idag är allt annat än uppmuntrande. Andelen tjur av vuxna älgar i sommarstammen är på många håll nere under 30 procent och lokalt under 20 procent.

Samtidigt kan vi konstatera dramatisk sjunkande slaktvikter både på kalvar och vuxna älgar. En del av denna viktminskning beror säkert på dålig foderkvalitet orsakad av ett historiskt högt betetryck av klövvilt, men mycket tyder på att även den skeva könsfördelningen har bidragit till de sjunkande slaktvikterna. Många jägare rapporterar också en ökad andel äldre hondjur utan kalv. En stor del av de så kallade kvigor som idag skjuts är i själva verket äldre kor som inte haft kalv.

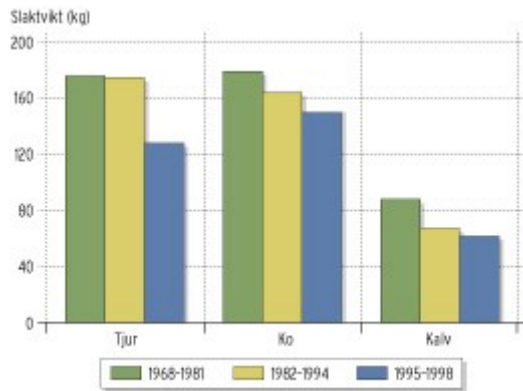

Diagram: MARIA EDH

Tabell 1:

Tabellen visar åldersstrukturen hos tjurarna i fyra fiktiva älgstammar där andelen tjur i sommarstammen är 20, 30, 40 respektive 50 procent. Resultaten är framräknade utifrån förutsättningen att 40 procent av de fällda djuren varit kalv, andelen tjur av fällda vuxna varit 50 procent och att stammarnas storlek hållits konstant över tiden. Hela dödligheten antas bero på jakt.

Effekter av tjurbristen

Nyligen har norska forskare redovisat resultat som visar att tjurbristen kan ha en långt större effekt på älgstammen än man trott. Forskarna har bland annat visat att älgkorna kalvar senare när andelen tjur sjunker.

Förseningen av kalvningen beror på att korna blir betäckta först vid ombrunst och/eller att de tenderar att senarelägga brunsten. Senare brunst, och därmed också kalvning, leder till att kalvarna uppvisar lägre slaktvikter. Tillväxtbortfallet motsvarar i genomsnitt ett kilo per dag som brunsten försenas. Ytterligare en effekt av minskad andel tjur i stammen är att allt färre tvåårskor blir betäckta. Eftersom det även finns ett nära samband mellan kroppsvikt och fruktsamhet hos älgkorna kan de sjunkande vikterna leda till minskad kalvproduktion.

En minskad andel tjur i stammen kan med andra ord även påverka älgstammens produktivitet räknat i

antal kalvar per hondjur. Från den svenska avskjutningsstatistiken ser vi tydligt att andelen tjurkalvar av fällda kalvar har sjunkit under 1980- och 1990-talen, från omkring 57 till dagens 50 procent. Samma tendens ses också i den norska avskjutningsstatistiken som i stort sett visar samma utveckling som den svenska.

Resultaten från de norska studierna antyder att även detta kan vara ett resultat av framför allt minskad andel äldre tjurar i stammen. I en älgstam med lite tjur föds det färre tjurkalvar, vilket i sin tur leder till att stammens egen förmåga att kompensera för den skeva könsfördelningen minskar.

I de norska studierna har man även visat att kornas beteende under brunsten ändras när andelen tjur minskar. Det kan bero på att korna är mer selektiva när det gäller val av tjurar än man tidigare trott, och att de aktivt söker efter stora tjurar.

De norska resultaten antyder att det framför allt är bristen på äldre tjurar som ger de redovisade effekterna. Eftersom bristen på stora tjurar även leder till minskad chans för den enskilde jägaren att få skjuta en trofétjur finns det även ur jaktlig synvinkel skäl att öka andelen äldre tjurar.

Men andelen äldre tjurar är direkt beroende av andelen tjur i stammen. När andelen tjur minskar är det framför allt antalet äldre tjurar som minskar och denna minskning blir dramatisk när andelen tjur i stammen sjunker under 40 procent.

Risk för degenerering

I figuren på föregående sida redovisas den förväntade sammansättningen i älgstammen när tjurandelen är 20, 30, 40 respektive 50 procent.

I en sommarstam där 40 procent av de vuxna djuren är tjurar utgör den förväntade andelen äldre tjurar 24 procent. Motsvarande siffra i en stam med 30 procent tjur är att endast sju procent av tjurarna kan förväntas vara fyra år eller äldre.

Det effektivaste sättet att öka tjurarnas medelålder är därför att öka andelen tjur i stammen. Våra kunskaper om älgarnas beteende under brunsten är ofullständiga. Vi vet emellertid att det finns stora skillnader i reproduktiv framgång bland tjurarna. Vissa tjurar betäcker många kor, andra inga alls.

I en naturlig älgstam, där ungefär hälften av de vuxna älgarna är tjurar, finns det ett överskott av tjur. Det leder till att det naturliga urvalet gynnar tjurar med egenskaper som stor kropp,

stora horn och hög vitalitet.

I samma takt som andelen tjurar minskar avtar urvalsförfarandet så att även tjurar med mindre fördelaktiga egenskaper kan sprida sina arvsanlag. Risken för att älgstammen ska degenerera ökar såldes kraftigt när tjurbrist råder.

Framtida älgförvaltning

Jakten svarar för mer än 90 procent av dödligheten hos älg. Konkret betyder det att jägarna bestämmer hur stor älgstammen ska vara och vilken sammansättning den ska ha.

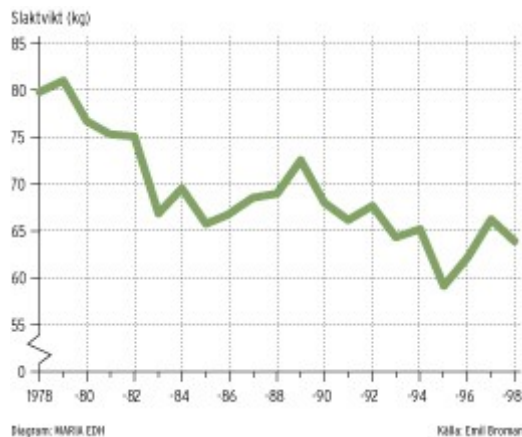
På många håll lever fortfarande 70- och 80-talens ambition att spara produktiva hondjur. Trots tjurbristen är jakttrycket fortfarande högre på tjurar än på hondjur.

En rimlig målsättning med älgförvaltningen borde vara att minst 40 procent av de vuxna älgarna i sommarstammen, det vill säga älgstammen innan jakten, utgörs av tjurar. För att komma dit måste andelen hondjur i avskjutningen vara över 50 procent och helst närmare 60 procent under flera år.

I områden där älgstammen den närmaste tiden ska minskas måste andelen hondjur vara ännu högre om könsfördelningen i utgångsläget är skev. Lokalt får man kanske även överväga tjurförbud under ett par år för att därefter övergå till en försiktig tjuravskjutning.

Om avskjutningen i så hög grad ska utgöras av hondjur måste det skjutas en del produktiva hondjur. För att det ska vara möjligt måste andelen kalv i avskjutningen vara relativt hög, minst 40 procent och gärna 50 procent, så att en del av de kalvförande korna blir friställda.

Det förutsätter att vi måste sluta med de restriktioner man i många jaktlag har i form av att bara skjuta kalv från tvåkalvskor eller att bara skjuta kalv för enkalvskor. I annat fall kommer de uppsatta målen aldrig att nås.

***Tabell 2:** Slaktvikterna minskar på både kalvar och vuxna djur. Tabellen visar slaktvikterna på 65 älgar fällda i Lilla Månstad jaktlag, Tranemo jaktvårdsrets, mellan åren 1968 och 1998. Tendensen är snarlik i hela Västergötland där älgobsen visar att tjurandelen i älgstammen är under 30 procent.*

Strategin fungerar inte

Att få jägarna att öka andelen hondjur i avskjutningen i en stam som minskar kan vara svårt eftersom man då vill spara de produktiva hondjuren för att öka reproduktionen, precis som man gjorde på 70- och 80-talen. Men den strategin fungerar inte idag. Vi kan inte reglera älgstammen på samma sätt när stammen är på väg ner som i en växande stam.

I områden med lite älg går det inte att öka stammen enbart genom att spara kor. I stället måste man minska avskjutningen totalt samtidigt som minst hälften av fällda vuxna djur är kor.

Både sammansättning och storlek måste anpassas till dagens situation och till hur vi vill att morgondagens älgstam ska se ut.

Avslutningsvis kan vi konstatera att det krävs mer forskning för att vi bättre ska förstå vilken betydelse tjurarna har i älgförvaltningen.

Källor:

Broman, E mfl 2002. A wasting syndrome in Swedish moose (*Alces alces*): Background and current hypotheses. *Ambio* 31(5): 409-416.

Saether, B-E mfl. 2001. Effekter av rettet avskytning på elgbestanden på Vega. NINA.

Projektrapport.

Solberg, E.J. mfl. 2002. Biased adult sex ratio can affect fecundity in primiparous moose, *Alces alces*. *Wild Life Biology* 8:117-127 (2002).

Saether, B-E & Solberg, E,J. 2003. Effects of altering sex ratio structure on the demography of an isolated moose population. *Journal of Wildlife Management*. 67(3) 455-466.

Saether mfl 2003 (2004). Offspring sex ratio in moose, *Alces alces*, in relation to paternal age: an experiment. *Wild Life Biology* (i tryck).

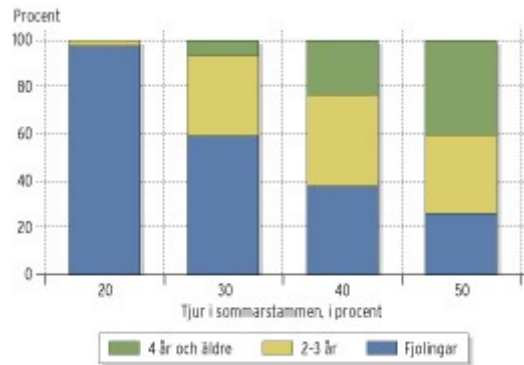

Diagram: MARIAN EDH

Tabell 3: Slaktvikterna på älgkalvar sjunker. Figuren visar hur kalvarnas slaktvikter i Södra Älvsborg följt en minskande trend sedan 1978. I materialet ingår 623 kalvar.